

Temeljni problemi u primjeni pravila in dubio pro reo: doseg, trenutak primjene i odnos s drugim procesnim institutima

Parenta, Iva

Source / Izvornik: *Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu*, 2023, 30, 53 - 72

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.54070/hljik.30.1.3>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:336807>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Dr. sc. Iva Parenta*

TEMELJNI PROBLEMI U PRIMJENI PRAVILA IN DUBIO PRO REO: DOSEG, TRENUTAK PRIMJENE I ODNOS S DRUGIM PROCESNIM INSTITUTIMA

Premda je postojanje pravila in dubio pro reo u suvremenom kaznenom procesnom pravu općepoznato, njegova primjena u konkretnim kaznenim postupcima ipak nailazi na određene teškoće. Temeljna je svrha ovoga rada dati tumačenje toga pravila s naglaskom na sporna pitanja koja se pojavljuju u sudskoj praksi. U uvodnom je razmatranju prikazan kratak historijat nastanka toga pravila kako bi se naglasila njegova važnost za okrivljenika u kaznenom postupku. Nadalje se razmatra opseg primjene pravila in dubio pro reo u kontekstu činjenica na koje se primjenjuje. U središnjem se dijelu rada analizira odnos pravila in dubio pro reo s provedbom slobodne ocjene dokaza kao preduvjeta za njegovu primjenu, a potom i s teretom dokazivanja u kontekstu dužnosti suda da pravilno i potpuno utvrdi činjenično stanje. Nastavno se razmatra odnos pravila in dubio pro reo s presumpcijom okrivljenikove nedužnosti. S obzirom na ograničenost toga pravila na činjenična pitanja, a time i na njegovu suštinsku primjenu u onim postupcima u kojima su sudovi u mogućnosti izvoditi dokaze, ocjenjivati ih i utvrđivati činjenice, tj. u postupcima pred redovitim sudovima, nadalje se razmatra to pravilo u kontekstu ustavnog i konvencijskog jamstva na obrazloženu sudsku odluku. Posljednji dio rada obuhvaća zaključna razmatranja.

Ključne riječi: in dubio pro reo, načelo slobodne ocjene dokaza, pravilno i potpuno utvrđeno činjenično stanje

1. UVOD

Pravilo *in dubio pro reo* nastalo je kao rezultat propisivanja presumpcije okrivljenikove nedužnosti u čl. 9. Deklaracije o pravima čovjeka i građanina iz 1789. i njezine provedbe u kaznenim postupcima mješovitog tipa u državama

* Dr. sc. Iva Parenta, asistentica na Katedri za kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta u Rijeci; iparenta@pravri.uniri.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5599-205X>

kontinentalne pravne tradicije u XIX. i XX. stoljeću.¹ Do tada, a napose u razdoblju inkvizitornog modela kaznenog postupka, nije bilo mjesta primjeni toga pravila. U inkvizitornom je modelu kaznenog postupka, uz osuđujuću i oslobođajuću presudu, postojala i presuda *absolutio ab instantia*, koja se donosila kada po okončanju dokaznog postupka okrivljenikova krivnja nije bila dokazana te je okrivljenik ostao opterećen znatnom sumnjom. Tada bi se okrivljenik „otpuštao ispod suđenja“ do pojave novih dokaza, kada se protiv njega ponovno mogao pokrenuti i voditi postupak. Iako *absolutio ab instantia* zapravo predstavlja najlogičnije poimanje kaznenog predmeta s obzirom na to da prepoznaje da između nedužnosti i krivnje postoji čitav niz nesigurnosti zbog kojih se krivnja ne može isključiti, ona je ipak s aspekta pravne sigurnosti i posljedica za pojedinca na kojega se odnosi neprihvatljiva.² Mogućnost donošenja takve vrste presude, premda je njezin smisao i logičko opravdanje teško poreći, ipak je ukinuta zbog „trenja s tkivom liberalne senzibilitnosti“.³ Vrijednosno opredjeljenje u korist očuvanja društvenog ugleda i časti osoba u odnosu na koje se donosila presuda *absolutio ab instantia* izraženo je kroz presumpciju nedužnosti.⁴ Zakonodavac polazi od presumpcije nedužnosti te u slučaju kada nije uvjeren u optuženikovu krivnju (ali ni nedužnost) propisuje obvezu donošenja oslobađajuće presude, koja predstavlja definitivno utvrđenje suda.

Pravilo in *dubio pro reo*, sukladno kojem „dvojbu o postojanju činjenica koje tvore obilježja kaznenog djela ili o kojima ovisi primjena kaznenog zakona sud rješava presudom na način koji je povoljniji za okrivljenika“, propisano je u čl. 3. st. 3. Zakona o kaznenom postupku (dalje: ZKP).⁵ Ono predstavlja važan zaštitni mehanizam za okrivljenika, a u posljednje vrijeme nije detaljnije obrađivano u domaćoj literaturi.⁶ Premda je danas postojanje toga pravila

¹ Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, Knjiga I. Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava*, MUP RH, Zagreb, 1995, str. 196 i 197.

² Šugman, K. G., *Domneva nedolžnosti in dokazni standardi*, Zbornik znanstvenih razprav, vol. 62, 2002, str. 290.

³ Damaška, M., *Dokaz krivnje: od rimsko-kanonskog do suvremenog prava*, Školska knjiga, Zagreb, 2021, str. 150 i 151.

⁴ *Loc. cit.*

⁵ Narodne novine 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19, 130/20, 80/22. Pravilo in *dubio pro reo* prvi je put propisano u ZKP/97, tj. ono nije bilo izrijekom propisano u procesnom zakonodavstvu bivše jugoslavenske države. Međutim, činjenica da ono nije bilo izrijekom propisano ne znači da se nije primjenjivalo u praksi. Njegovo se postojanje izvodilo iz procesne odredbe, koja je propisivala dužnost suda da donese oslobađajuću presudu kada nije dokazano da je optuženik počinio kazneno djelo. V. Damaška, M., *Značenje pravila in dubio pro reo u pozitivnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 2, 1958, str. 118; Vodinić, V., *O pravnoj prirodi presumpcije nevinosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, br. 6, 1968, str. 131.

⁶ Od osamostaljenja RH nije pronađen nijedan članak čiji je predmet razmatranja pravilo in *dubio pro reo*.

notorno, njegova konkretna primjena u kaznenim postupcima nailazi na određene teškoće. One su najčešće posljedica pogrešnog shvaćanja toga pravila kako u pogledu opsega njegove primjene, tj. činjenica na koje se odnosi, tako i u pogledu (procesnog) trenutka kada se ono može primijeniti. Potonje je neodvojivo povezano s načelom slobodne ocjene dokaza, kao i pravilnim i potpuno utvrđenim činjeničnim stanjem. Cilj je ovoga rada stoga upozoriti na najčešće pogreške u praksi u primjeni pravila *in dubio pro reo* njegovim pravilnim dovođenjem u vezu s načelom slobodne ocjene dokaza, kao i s dužnošću suda da pravilno i potpuno utvrdi činjenično stanje.

2. OPSEG PRAVILA *IN DUBIO PRO REO*: NA KOJE SE ČINJENICE ONO PRIMJENJUJE, A NA KOJE NE PRIMJENJUJE ?

Sudska praksa pravilo *in dubio pro reo* definira kao „pravno-logičko pomagalo za utvrđivanje postojanja odnosno nepostojanja činjenica u kaznenom postupku“.⁷ Sukladno tome pravilu, ako sud ostane u sumnji (*in dubio*) glede odlučne činjenice, donosi zaključak o njezinu postojanju ili nepostojanju ovisno o tome što je povoljnije za okrivljenika (*pro reo*).

Njegova se suština ogleda u tome da u slučaju sumnje u odlučnu činjenicu treba izabrati ono rješenje koje je povoljnije za okrivljenika: ako se pojavi sumnja u postojanje činjenice koja ide u korist okrivljenika, povoljnije je za njega smatrati da takva činjenica postoji, a ako se pojavi sumnja u postojanje činjenice koja ide na štetu okrivljenika, povoljnije je za njega smatrati da takva činjenica ne postoji.⁸ Pritom se postojanje činjenice koja je za optuženika povoljnija utvrđuje već onda kada je vjerojatnost njezina postojanja osnovana, dok odlučna činjenica koja ide na teret optuženiku mora biti izvjesno utvrđena, što podrazumijeva da je isključena mogućnost postojanja neke druge činjenice koja bi potonju isključila.⁹

U starijoj se literaturi mogu pronaći razna shvaćanja o opsegu primjene toga pravila. Tako su bila razmatrana shvaćanja sukladno kojima se pravilo *in dubio pro reo* primjenjuje samo na činjenice koje su na štetu optuženika, zatim samo na činjenice koje su u korist optuženika, pa na činjenice koje su u korist optuženika, osim onih koje isključuju postojanje kaznenog djela i kazne-

⁷ USRH, U-III/3463/2012 od 20. 6. 2013.; VSRH, I Kž 139/2015-4 od 28. 4. 2015.; VSRH, I Kž-Us 83/2013-4 od 18. 4. 2016.

⁸ Grubiša, M., *Činjenično stanje u krivičnom postupku*, Informator, Zagreb, 1980, str. 69.

⁹ VSRH, I Kž 406/1998 od 2. 10. 2002.

ne odgovornosti i sl.¹⁰ Međutim, i tadašnje prevladavajuće shvaćanje korelira s današnjim shvaćanjem pravila *in dubio pro reo*, sukladno kojemu se ono primjenjuje na materijalnopravno relevantne činjenice (činjenice propisane kaznenim materijalnim pravom), kao i na procesnopravno relevantne činjenice (činjenice propisane kaznenim procesnim pravom).

S obzirom na to da se na materijalnopravno relevantne i na procesnopravno relevantne činjenice neposredno primjenjuje zakonska norma, one predstavljaju odlučne činjenice „koje tvore obilježja kaznenog djela ili o kojima ovisi primjena kaznenog zakona“, tj. na njih se primjenjuje pravilo *in dubio pro reo*. S druge strane, ono se ne primjenjuje na druge činjenice koje se utvrđuju u kaznenom postupku i koje nemaju značaj odlučnih činjenica. To su činjenice indiciji, koje omogućuju da se utvrđivanjem njihova postojanja donesene zaključak o (ne)postojanju neke odlučne činjenice, te pomoćne (kontrolne) činjenice, koje se utvrđuju radi provjere pouzdanosti izvora spoznaje o odlučnim činjenicama ili činjenicama indicijima.¹¹

Primjena pravila *in dubio pro reo* na materijalnopravne činjenice znači primjenu na činjenice koje tvore objektivna i subjektivna obilježja kaznenog djela (uključujući i one koje djelo čine kvalifikatornim ili privilegirajućim), predstavljaju osnove za isključenje protupravnosti (npr. nužna obrana), razloge za isključenje krivnje (npr. neubrojivost),¹² kao i na činjenice o kojima ovisi odluka o kazni (npr. olakotne i otegotne okolnosti). Primjena toga pravila na materijalnopravne činjenice može rezultirati ne samo blažim kažnjavanjem već i donošenjem oslobađajuće presude sukladno čl. 453. t. 3. ZKP-a kada nije dokazano da je optuženik počinio djelo za koje se optužuje.

Do primjene toga pravila dolazi i u slučaju dvojbe oko pravno relevantnih činjenica propisanih kaznenim procesnim pravom (npr. zastara, kaznenoprocetni imunitet i dr.),¹³ tj. činjenica koje predstavljaju procesne pretpostavke ili procesne smetnje i koje na raspravi rezultiraju donošenjem presude kojom se optužba odbija. Premda je riječ o činjenicama propisanim procesnim pravom, pravilo *in dubio pro reo* primjenjuje se i na njih jer su to također činjenice o kojima „ovisi primjena kaznenog zakona“.

¹⁰ Za prikaz različitih shvaćanja opsega primjene pravila *in dubio pro reo* v. Lazin, Đ., „*In dubio pro reo*“ u *krivičnom postupku*, Naučna knjiga, Beograd, 1985, str. 97–107.

¹¹ Krapac, D. i suradnici, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2020, str. 407–409.

¹² V. presudu VSRH, I Kž 302/08-3 od 12. 11. 2009., kojom je potvrđena oslobađajuća presuda prvostupanjskog suda primjenom pravila *in dubio pro reo* u odnosu na neubrojivost optuženice. Prvostupanjski je sud ispravno primijenio to pravilo kada su iz nalaza i mišljenja vještaka proizlazile dvije alternativne mogućnosti: da je optužena *tempore criminis* bila neubrojiva ili bitno smanjeno ubrojiva.

¹³ Krapac, D. i suradnici, *op. cit.* u bilj. 11, str. 128.

U njemačkoj su pravnoj teoriji glede odnosa pravila *in dubio pro reo* i činjenica koje predstavljaju procesne pretpostavke i procesne smetnje zastupljena dva oprečna stajališta. Prema prevladavajućem shvaćanju, u slučaju nepostojanja procesne pretpostavke odnosno postojanja procesne smetnje utvrđuje se činjenica povoljnija za okrivljenika kao rezultat primjene pravila *in dubio pro reo*. Prema drugom shvaćanju, koje u konačnici rezultira jednakim krajnjim ishodom postupka, donošenje presude kojom se optužba odbija opravdava se time što je postojanje procesnih pretpostavaka odnosno nepostojanje procesnih smetnji nužan preduvjet za donošenje meritorne presude, a ne pravilom *in dubio pro reo*.¹⁴ Njemački Savezni sud nije zauzeo jedinstveno pravno shvaćanje u vezi s tim pitanjem, već je donosio odluke primjenjive na okolnosti konkretnog predmeta uzimajući u obzir s jedne strane zahtjev pravednosti, a s druge strane pravne sigurnosti. Pravilo *in dubio pro reo* primijenio je u slučaju sumnje o nastupu zastare kaznenog progona, dvostrukosti postupka (zabrane *ne bis in idem*), pravodobnosti podnesene privatne tužbe, sposobnosti okrivljenika da sudjeluje u postupku te pravodobnosti podnesene žalbe.¹⁵

Njemačka je praksa razmatrala primjenjivost pravila *in dubio pro reo* i u odnosu na prigovore procesnih povreda, a osobito mogućnost korištenja kao dokaza iskaza okrivljenika navodno pribavljenog zabranjenim metodama ispitivanja. U tom je slučaju zauzela stav da okrivljenik takvu tvrdnju mora dokazati, tj. odlučila je u korist primjene pravila *in dubio contra reum*.¹⁶ Dakle, na činjenicu postojanja procesne povrede ne primjenjuje se pravilo *in dubio pro reo* u korist okrivljenika, već se ta činjenica mora dokazati.¹⁷

Premda se u starijoj literaturi može pronaći shvaćanje sukladno kojem se pravilo *in dubio pro reo* primjenjuje i na pravna pitanja,¹⁸ nesporno je da prilikom tumačenja zakonskih odredaba nema mjesta primjeni toga pravila. U slučaju dvojbe glede načina na koji bi se pojedina odredba trebala tumačiti sud se ne vodi pravilom *in dubio pro reo* na način da odredbu tumači u korist okrivljenika, već je, s obzirom na to da je riječ o pravnom sudu koji je normativne naravi, mora ispravno tumačiti.¹⁹ Sudac mora pronaći rješenje koje najvi-

¹⁴ Eicker, S., *Was der Grundsatz in dubio pro reo bedeutet (und was nicht)*, Juristische Arbeitsblätter, br. 4, 2021, str. 331.

¹⁵ V. Tiemann, F., u: Barte, Ch.; Gericke, J. (ur.), *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK*, C. H. Beck, München, 2023, § 261., rubni broj 73 i 74 i ondje navedene presude.

¹⁶ Huber, M., *Grundwissen – Strafprozessrecht: In dubio pro reo*, Juristische Schulung, br. 7, 2015, str. 597.

¹⁷ Miebach, K. u: Knauer, Ch.; Kudlich, H.; Schneider, H. (ur.), *Münchener Kommentar zur StPO*, C. H. Beck, München, 2016, § 261, rubni broj 347.

¹⁸ Vasiljević, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ*, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1981, str. 33.

¹⁹ Novoselec, P.; Martinović, I., *Komentar Kaznenog zakona, Prva knjiga: Opći dio*, Narodne novine, Zagreb, 2019, str. 14.

še odgovora sadržaju, cilju i smislu norme neovisno o tome je li ona povoljnija ili nepovoljnija za okrivljenika.²⁰

3. PROCESNI TRENUTAK PRIMJENE PRAVILA *IN DUBIO PRO REO* TE NJEGOV ODNOS S NAČELOM SLOBODNE OCJENE DOKAZA I TERETOM DOKAZIVANJA

3.1. Uvodne napomene

Iz odredbe čl. 3. st. 3. ZKP-a, u dijelu u kojem je propisano „sud rješava presudom na način koji je povoljniji za okrivljenika“, nesporno proizlazi da je pravilo *in dubio pro reo* pravilo koje može primijeniti isključivo sud, i to tek prilikom donošenja presude. Iz prethodnog poglavlja slijedi da se to pravilo može primijeniti ne samo kod donošenja meritornih presuda, tj. oslobađajuće i osuđujuće presude, već i prilikom donošenja formalne presude, tj. one kojom se optužba odbija. Međutim, odredba čl. 3. st. 3. ZKP-a pobliže ne određuje koji je to procesni trenutak prilikom donošenja presude kada se ono može primijeniti niti koji uvjeti u pogledu utvrđivanja činjenica moraju biti zadovoljeni da bi se ono moglo primijeniti. Odgovor na ta pitanja može se iščitati tek dovođenjem u vezu pravila *in dubio pro reo* s načelom slobodne ocjene dokaza te s teretom dokazivanja u kontekstu pravilnog i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja, o čemu će biti riječi dalje u radu.

3.2. Načelo slobodne ocjene dokaza kao *condicio sine qua non* primjene pravila *in dubio pro reo*

Sve do nastanka načela slobodne ocjene dokaza sredinom XIX. stoljeća dokazno se pravo inkvizitornog kaznenog postupka temeljilo na zakonskoj teoriji dokaza (pozitivnoj i negativnoj). Inkvizitorni se kazneni postupak vodio u javnom probitku te se stoga morala saznati objektivna istina. Smatralo se da se do nje dolazi primjenom pozitivne zakonske dokazne teorije, sukladno kojoj ocjena pojedinog dokaza ne ovisi o subjektivnom uvjerenju suca, već je njezina vrijednost određena objektivnim zakonima ljudskog mišljenja. Negativna zakonska dokazna teorija uvedena je pak austrijskim kaznenim zakonikom te je predstavljala iskorak prema suvremenom dokaznom pravu u odnosu na pozitivnu zakonsku teoriju dokaza. Zakonom je bila propisana kakvoća i količina dokaza bez čijeg se postojanja nije mogla donijeti osuđujuća presuda,

²⁰ Grubiša, *op. cit.* u bilj. 8, str. 67.

međutim, sucu se prepuštalo da prosudi jesu li prikupljeni dokazi dostatni za donošenje osuđujuće presude.²¹

Nesporno je da je danas načelo slobodne ocjene dokaza jedno od temeljnih načela kaznenog procesnog prava. Ono proizlazi iz odredbe čl. 9. st. 3. ZKP-a, sukladno kojoj „pravo suda i državnih tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku da ocjenjuju postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima“ u vezi s odredbom čl. 450. st. 2., koja propisuje dužnost suda „savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u svezi s ostalim dokazima te na temelju takve ocjene izvesti zaključak je li neka činjenica dokazana“. Polazeći od slobodnoga sudačkog uvjerenja, sud na temelju dokaza izvedenih na raspravi donosi zaključak o (ne)postojanju pravno relevantne činjenice. Slobodno sudačko uvjerenje znači osobnu, subjektivnu uvjerenost suca u objektivnu istinu koja proizlazi iz dokaznog materijala (neposredno i usmeno) izvedenog na raspravi. S obzirom na to da je ljudska spoznaja ograničena, odnosno ne može doseći matematički preciznu izvjesnost, za slobodnu je ocjenu dokaza irelevantno bi li drugi sudac ili drugostupanjski sud došao do drugačijeg zaključka o određenoj činjenici. Zadaća je raspravnog suca da bez vezanosti zakonskim dokaznim pravilima ispita može li prevladati postojeće sumnje i uvjeriti se u određeni skup činjenica.²²

Međutim, nevezanost suca zakonskim dokaznim pravilima u smislu postojanja kvalitete i kvantitete određenih dokaza potrebnih za donošenje pojedine vrste presude ne podrazumijeva njegovu nevezanost nikakvim pravilima. Kako se slobodno sudačko uvjerenje ne bi temeljilo na arbitrarnosti subjektivnog mišljenja, koje može proizlaziti iz osobnih stavova, empatije, pristranosti i sl., ono je uvijek podvrgnuto pravilima logike i općeg ljudskog iskustva. Provjera procesa slobodnog sudačkog uvjerenja kod ocjene dokaza te zaštita od arbitrarnosti u procesu odlučivanja omogućena je putem obrazloženja presude u kojem sud mora izložiti „zbog kojih je razloga sporne činjenice našao dokazanima ili nedokazanima, dajući pri tome ocjenu vjerodostojnosti proturječnih dokaza“ (čl. 459. st. 5).²³ Obrazloženje presude predstavlja jamstvo od pogrešne osude jer „pravila ispravnog zaključivanja navedena u njemu moraju ukazivati na visok stupanj intersubjektivne vjerojatnosti da je činjenična podloga presude točna“.²⁴

Zakon ne propisuje posebna pravila o tome kada sud određenu činjenicu treba smatrati (ne)dokazanom. Zato pravilo *in dubio pro reo* nije dokazno pravilo (*Beweisregel*), već pravilo koje se primjenjuje u postupku donošenja odluke (*Entscheidungsregel*) samo onda ako je sud, nakon ocjene dokaza, ostao u

²¹ Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, Knjiga II. Povijesni razvoj kaznenog procesnog prava*, MUP RH, Zagreb, 1995, str. 95 i 96.

²² Tiemann, u: Barte; Gericke (ur.), *op. cit.* u bilj. 15, § 261, rubni broj 2.

²³ Krapac, *op. cit.* u bilj. 11, str. 125 i 126.

²⁴ Damaška, *op. cit.* u bilj. 3, str. 224.

dvojbi u odnosu na neku odlučnu činjenicu.²⁵ S obzirom na to da ono obvezuje samo sud, i to samo onda ako je nakon slobodne ocjene dokaza ostao u dvojbi glede (ne)postojanja neke odlučne činjenice, pravilo *in dubio pro reo* ne obvezuje državnog odvjetnika prilikom donošenja odluke o provođenju istrage ili podnošenju optužnice niti optužno vijeće prilikom donošenja odluke o potvrđivanju optužnice. Ono tada može imati tek posredan utjecaj na procjenu državnog odvjetnika o vjerojatnosti donošenja osuđujuće presude u kaznenom postupku,²⁶ kao i na optužno vijeće prilikom potvrđivanja optužnice, tj. donošenja odluke o prelasku postupka u stadij rasprave.²⁷

Nerijetko se u žalbama, kada dokazni postupak rezultira postojanjem proturječnih dokaza, najčešće personalnih, neovisno o tome je li riječ o iskazu jedne osobe koja je o odlučnim činjenicama bitno drugačije iskazivala u prethodnom postupku i na raspravi ili o iskazima dviju ili više osoba, pogrešno ističe da je sud propustio primijeniti pravilo *in dubio pro reo*.²⁸ Međutim, pravilo *in dubio pro reo* ne primjenjuje se u procesu vrednovanja (ocjene) dokaza. Sama činjenica postojanja proturječnih dokaza ne dovodi do primjene toga pravila jer je sud dužan ocijeniti, između ostalih, i te proturječne dokaze, odnosno ocijeniti koji je od tih dokaza vjerodostojan i na temelju te ocjene donijeti odluku o odlučnoj činjenici. Drugim riječima, kod postojanja proturječnih dokaza pogrešno je postupanje koje bi u svojoj srži imalo zaključak da zbog proturječnosti dokaza nije moguće utvrditi neku odlučnu činjenicu te onda primijeniti pravilo *in dubio pro reo*.

Ako pak sud u slučaju postojanja proturječnih dokaza primijeni pravilo *in dubio pro reo*, a da prethodno nije ocijenio te dokaze, ili ako to nije mogao učiniti, a da pritom nije proveo daljnje dokaze koji bi mu omogućili njihovu ocjenu, to će najčešće imati za posljedicu pogrešno utvrđeno činjenično stanje.²⁹ U tom je smislu prvostupanjski sud pogrešno primijenio pravilo *in dubio pro reo* kada je u situaciji postojanja dvaju proturječnih dokaza (iskaza svjedoka i iskaza optuženika) propustio na odgovarajući način obrazložiti ocjenu iskaza svjedoka te je uzeo kao utvrđene činjenice koje proizlaze iz iskaza optuženika. Uz te proturječne dokaze izvedeni su i drugi dokazi, koje je prvostupanjski sud propustio valjano ocijeniti. Postojanje sumnje na koju se nadovezuje predmetno pravilo odnosi se na situaciju kada iz dokaza nije moguće izvesti zaključak o (ne)postojanju neke pravno odlučne činjenice ili kada dokaz dopušta mogućnost zaključiti

²⁵ Tiemann, u: Barte; Gericke (ur.), *op. cit.* u bilj. 15, § 261., rubni broj 63 i 64.

²⁶ Moldenhauer, G., u: Barte, Ch.; Gericke, J. (ur.), *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK*, C. H. Beck, München, 2023, § 170., rubni broj 5.

²⁷ Schneider, H., u: Barte, Ch.; Gericke, J. (ur.), *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK*, C. H. Beck, München, 2023, § 203., rubni broj 10.

²⁸ V. npr. VSRH, I-KŽ-818/03-3 od 5. 11. 2003; USRH, U-III/2374/2009 od 4. 10. 2010.

²⁹ VSRH, I KŽ 1026/2009-3 od 17. 2. 2010.

da neka činjenica postoji, ali i da ne postoji.³⁰ Odluka o tome na koji će način sud ocijeniti proturječne dokaze ovisna je o okolnostima konkretnog predmeta u smislu može li odmah vrednovati sadržajno suprotne dokaze ili je radi njihova vrednovanja potrebno izvesti još neke dokaze po službenoj dužnosti.³¹

Pravilo *in dubio pro reo* primjenjuje se u odnosu na odlučnu činjenicu do koje se došlo ocjenom pojedinačnih dokaza. Drugim riječima, ono se ne primjenjuje na pojedine elemente ocjene dokaza, a napose ne na pojedinačni indicij. Mogućnost utvrđivanja neke odlučne činjenice putem indicija moguća je samo u slučaju postojanja većeg broja logički povezanih indicija, koji čine tzv. zatvoreni krug indicija.³² U slučaju sumnje u tzv. ekskulpirajući indicij ne dolazi do neposredne primjene pravila *in dubio pro reo* na taj indicij, već se on uzima u obzir u ocjeni svih dokaza relevantnih za donošenje zaključka o određenoj odlučnoj činjenici.³³ Pogrešno pozivanje obrane na primjenu pravila *in dubio pro reo* najčešće je kod optuženikove obrane alibijem, koja može predstavljati indicij o njegovoj nenazočnosti na mjestu i u vrijeme počinjenja kaznenog djela. Međutim, samo dokazan alibi dovodi do oslobađajuće presude. S druge strane, u odnosu na alibi koji je ostao dvojben (nije utvrđeno da se optuženik nalazio na mjestu na kojem je tvrdio da se nalazio, ali nije utvrđeno ni da nije) ne primjenjuje se zaključak povoljniji za okrivljenika. Jednako se postupa i u slučaju ako je alibi osporen (iz toga ne slijedi zaključak da je optuženik bio na mjestu počinjenja djela, već samo da nije bio na mjestu na kojem je tvrdio da je bio) ili je čak utvrđen kao lažan (iz toga ne slijedi zaključak da je bio na mjestu počinjenja djela, a još manje da je počinitelj kaznenog djela).³⁴

Najsnažnija posljedica primjene pravila *in dubio pro reo* jest donošenje oslobađajuće presude stoga što nije dokazano da je okrivljenik počinio kazneno djelo za koje se optužuje (čl. 453. t. 3.). Da bi se donijela osuđujuća presuda, naš zakonodavac zahtijeva nedvojbeno utvrđenje suda da je optuženik počinio kazneno djelo za koje je optužen (čl. 455. st. 1.). Zato će do povrede toga pravila doći u slučaju ako prvostupanjski sud nije bio u cijelosti uvjeren u potpunost i točnost utvrđenih činjenica ili je imao dvojbe o njima, međutim ipak je donio osuđujuću presudu te je to razvidno iz njezina obrazloženja.³⁵ Pritom je irelevantno jesu li postojale očite dvojbe, je li raspravni sud trebao imati dvojbe

³⁰ VSRH, I Kž 139/2015-4 od 28. 4. 2015; VSRH, I Kž 231/2016-6 od 26. 11. 2019; VSRH I Kž 546/2019-3 od 11. 2. 2020; VSRH I Kž 650/1997-5 od 24. 10. 2000.

³¹ VSRH, I Kž 260/2016-4 od 17. 1. 2017. V. i Miebach, K., u: Knauer, Ch.; Kudlich, H.; Schneider, H. (ur.), *op. cit.* u bilj. 17, rubni broj 355 u vezi s primjenom pravila *in dubio pro reo* kod proturječnih iskaza optuženika.

³² Lazin, *op. cit.* u bilj. 10, str. 93.

³³ Tiemann, u: Barte; Gericke (ur.), *op. cit.* u bilj. 15, § 261., rubni broj 83.

³⁴ Huber, *op. cit.* u bilj. 16, str. 597.

³⁵ Miebach, u: Knauer; Kudlich; Schneider (ur.), *op. cit.* u bilj. 17, § 261., rubni broj 355. V. i VSRH, I Kž-Us 94/13-10 od 3. 4. 2014.

zbog određenih objektivnih okolnosti, kao i je li imao dvojbe u ranijem tijeku postupka.³⁶

U svojoj je biti dokazni standard „nedvojbenosti“ vrlo sličan onome karakterističnom za države koje pripadaju angloameričkom pravnom krugu, tzv. dokaznom standardu izvan razumne sumnje (*beyond reasonable doubt*).³⁷ Ako sudac ne dostigne nedvojen (nesumnjiv) stupanj izvjesnosti da je optuženik počinio kazneno djelo, preostalo je neizvjesnost dužan otkloniti donošenjem oslobađajuće presude. Međutim, imajući na umu različitost uređenja kaznenog postupka u tim dvama pravnim krugovima, kontinentalnom europskom te anglosaksonskom, a posebice u vezi s tijelom ovlaštenim za donošenje zaključka o krivnji ili nedužnosti, daljnja razmatranja tih dokaznih standarda za potrebe ovog rada nisu potrebna.

3.3. Odnos pravila *in dubio pro reo* i tereta dokazivanja u kontekstu pravilnog i potpunog utvrđivanja činjeničnog stanja

ZKP u čl. 3. st. 2. propisuje: „teret dokaza u postupku utvrđivanja krivnje osumnjičenika, okrivljenika ili optuženika je na tužitelju, osim ako zakonom nije drukčije propisano“. Predmetna je odredba unesena u tekst ZKP-a izmjenama i dopunama iz siječnja 2020. kao rezultat implementacije Direktive o jačanju određenih vidova pretpostavke nedužnosti i prava sudjelovati na raspravi u kaznenom postupku.³⁸ Njezin dio koji propisuje „osim ako zakonom nije drukčije propisano“ treba tumačiti na način da se time ne dovodi u pitanje obveza suda da traži inkriminirajuće ili oslobađajuće dokaze,³⁹ odnosno da utvrđuje činjenice u postupku. U kaznenom je postupku teret dokazivanja na tužitelju, a supsidijarno na raspravnom sudu.⁴⁰ Teret dokazivanja suda supsidijaran je stoga što se sud koristi svojim inkvizitornim ovlastima, na temelju kojih samoinicijativno utvrđuje činjenice tek onda kada je to nužno radi pravilnog i potpunog utvrđenja činjeničnog stanja, odnosno kada dokazni prijedlozi stranaka u tom smislu nisu dostatni da bi sud mogao donijeti pravilnu presudu.⁴¹

³⁶ Tiemann, u: Barte; Gericke (ur.), *op. cit.* u bilj. 15, § 261., rubni broj 218.

³⁷ Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku s priložima*, Templar-book, Šmrička, 2015, str. 515. Mrčela i Delost smatraju upitnim zakonski izričaj „nedvojbeno utvrditi“ jer on implicira apsolutnu, odnosno stopostotnu sigurnost, koja u kaznenom postupku ne postoji. U vezi s tim predlažu da se razmotri uvođenje dokaznog standarda izvan razumne sumnje, koji podrazumijeva pouzdano utvrđenje. Mrčela, M.; Delost, D., *Dokazni standardi u kaznenom postupku*, Policija i sigurnost, vol. 28, br. 4, 2019, str. 427, 432 i 433.

³⁸ Direktiva (EU) 2016/343 Europskog parlamenta i Vijeća od 9. ožujka 2016., OJ L 65, 11. 3. 2016.

³⁹ Krapac, *op. cit.* u bilj. 11, str. 464.

⁴⁰ *Ibid.*, str. 417, bilj. 21.

⁴¹ Bayer, *op. cit.* u bilj. 1, str. 228.

Kada je riječ o utvrđivanju činjenica u kaznenom postupku, nemoguće je izostaviti načelo traženja materijalne istine, koje je u zakonima o kaznenom postupku bivše jugoslavenske države, kao i u RH nakon osamostaljenja do donošenja ZKP/97, predstavljalo jedno od vodećih načela kaznenog postupka. Njegovo se važenje izvodilo, između ostalog, iz odredbe ZKP/93⁴² koja je propisivala da su „sud i državna tijela koja sudjeluju u krivičnom postupku dužni istinito i potpuno utvrditi činjenice koje su od važnosti za donošenje zakonite odluke“ (čl. 14. st. 1.). Stupanjem na snagu ZKP/97 zakonodavac je izostavio odredbu o dužnosti „istinitog i potpunog utvrđenja činjenica“. Drugim riječima, iz teksta ZKP/97 izbačen je pojam „istine“, a jednaka je pravna sudbina toga pojma vidljiva i u ZKP/08.⁴³ To je dovelo do tumačenja da sud i državna tijela više nemaju obvezu utvrđivati materijalnu istinu u kaznenom postupku.⁴⁴ Međutim, takvo je stajalište pogrešno jer načelo utvrđivanja materijalne istine zapravo podrazumijeva dužnost pravilnog i potpunog utvrđenja činjeničnog stanja u kaznenom postupku, a te se dužnosti sud nije „oslobodio“ nijednim ZKP-om. Danas je sasvim jasno, kako Grubiša ističe, da se činjenice u postupku moraju istinito utvrđivati jer sama sintagma „utvrditi činjenicu“ podrazumijeva reproducirati je u postupku onako kako je u stvarnosti izgledala, dakle istinito. Stoga je pojam „materijalna istina“ izgubio svoju svrhu,⁴⁵ pa je potrebno da se on u teoriji i općenito u pravnom jeziku zamijeni adekvatnim pojmom „pravilno utvrđivanje činjeničnog stanja“,⁴⁶ no to ne znači da je u sadržajnom smislu načelo traženja materijalne istine odbačeno.

Načelo traženja materijalne istine sadrži zahtjev da se utvrdi istina o činjenicama u kaznenom postupku u najvećoj mogućoj mjeri te se time nalazi u službi ostvarenja cilja kaznenog postupka „da nitko nedužan ne bude osuđen, a da se počinitelju kaznenog djela izrekne kazna ili druga mjera uz uvjete koje predviđa zakon“ (čl. 1. ZKP-a).⁴⁷ Iz toga zahtjeva „proizlazi da potraga za

⁴² ZKP/93 zapravo je ZKP FNRJ iz 1977., koji se u RH nastavio primjenjivati i nakon osamostaljenja, a pročišćeni tekst toga Zakona objavljen je u Narodnim novinama 34/1993, pa se stoga koristi kratica ZKP/93.

⁴³ Prema Pavišiću, u ZKP/08 materijalna istina više nije bila cilj kaznenog postupka. Pavišić, B., *Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, br. 2, 2008, str. 578.

⁴⁴ Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku s priložima*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2001, str. 42. V. i VSRH, III Kr 10/2014-4 od 11. 2. 2014.

⁴⁵ Pridjev „materijalna“ pridodan je pojmu istine kako bi se naglasila suprotnost pojmu „formalne istine“, do koje se dolazilo u postupcima u kojima se primjenjivala legalna dokazna teorija. Grubiša, *op. cit.* u bilj. 8, str. 18.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 17, 18, 28.

⁴⁷ Vasiljević, *op. cit.* u bilj. 18, str. 319.

istinom i njezino utvrđivanje daju legitimitet kaznenom postupku i kaznenim presudama“.⁴⁸

Mogućnost samostalnog sudskog utvrđivanja činjenica u postupku ovisi o opsegu inkvizitornih ovlasti suda. Stupanjem na snagu ZKP/08 došlo je do njihova suženja, a njegovim opsežnim izmjenama i dopunama iz 2013. opet je došlo do osnaženja inkvizitornih ovlasti suda, odnosno „restauracije inkvizitornog načela“.⁴⁹ Opća odredba o dokazivanju propisuje da ono obuhvaća sve činjenice za koje sud (i stranke) smatraju da su važne za pravilno presuđenje (čl. 418. st. 1.). Sud je, dakle, dužan (a ne samo ovlašten) izvoditi one dokaze koji su potrebni za donošenje pravilne presude. Propust suda da dokazivanjem obuhvati sve činjenice koje su važne za pravilno presuđenje ili njegovo odbijanje važnih dokaznih prijedloga može se odraziti na ocjenu o tome je li činjenično stanje potpuno i pravilno utvrđeno.⁵⁰ Kako bi pravilno (istinito) i potpuno utvrdio činjenično stanje, sud ima ovlast izvesti i one dokaze koje stranke nisu predložile ili od čijeg su provođenja odustale (čl. 419. st. 3.).⁵¹

Kao najvažniji dokaz o važenju načela traženja materijalne istine u hrvatskom kaznenom procesnom pravu Đurđević ističe žalbenu osnovu pogrešnog i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja.⁵² Pobijanje prvostupanjske presude iz žalbene osnove pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja osnovano je ako je sud kakvu odlučnu činjenicu pogrešno utvrdio odnosno nije utvrdio (čl. 470.). Posljedica propusta prvostupanjskog suda u utvrđivanju činjenica dovodi do ukidanja presude od strane drugostupanjskog suda i vraćanja predmeta na ponovno suđenje i odluku (čl. 483. st. 1.).⁵³

Kao logična posljedica postojanja žalbene osnove pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja nameće se obveza zakonodavcu da pravila kaznenog postupka uredi na način da sudu omogući utvrđivanje činjenica. Drugim riječima, sud ne bi mogao snositi odgovornost za pravilnost i potpunost utvrđenih činjenica u postupku kada bi u njihovu utvrđivanju bio vezan isključivo stranačkom dokaznom inicijativom.

⁴⁸ Đurđević, Z., *Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. novelom ZKP/08: prvi dio?*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2013, str. 341.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 333 i dalje.

⁵⁰ VSRH, I Kž 504/07-5 od 6. 6. 2007.

⁵¹ Detaljan popis odredaba ZKP-a kojima je utemeljeno načelo traženja materijalne istine v. Ljubanović, V.; Novokmet, A.; Tomičić, Z., *Kazneno procesno pravo – izabrana poglavlja*, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2020, str. 286–288.

⁵² Đurđević, *op. cit.* u bilj. 48, str. 337.

⁵³ To ne vrijedi u slučaju kada drugostupanjski sud sam preinači prvostupanjsku presudu jer je utvrdio da je prvostupanjski sud pravilno utvrdio odlučne činjenice i da se s obzirom na utvrđeno činjenično stanje po pravilnoj primjeni zakona ima donijeti drukčija presuda (čl. 468. st. 1.).

S obzirom na to da je *in dubio pro reo* pravno pravilo koje se isključivo primjenjuje na činjenična pitanja, njegova je pravilna primjena izravno uvjetovana pravilnošću i potpunosti utvrđenog činjeničnog stanja. Drugim riječima, da bi se pravilo *in dubio pro reo* moglo primijeniti, moraju se izvesti svi raspoloživi dokazi za utvrđivanje postojanja odnosno nepostojanja neke odlučne činjenice, jer će se u suprotnom raditi o preuranjenoj primjeni toga pravila, koja će dovesti do ukidanja presude zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i njezina vraćanja na ponovni postupak i odluku. Nužan preduvjet slobodne ocjene dokaza jest da su prethodno izvedeni svi raspoloživi dokazi.⁵⁴ To ujedno proizlazi i iz dužnosti predsjednika vijeća „da se skrbi za svestrano raspravljavanje o predmetu i otklanjanje svega što odugovlači postupak, a ne služi razjašnjenju spornih pitanja i utvrđenju činjenica važnih za pravilnost odluka“ (čl. 393. st. 2. ZKP-a). Sud se ne može ekskulpirati odgovornosti za pravilno i potpuno utvrđeno činjenično stanje pozivanjem na primjenu pravila *in dubio pro reo*. On mora iskoristiti sve dokazne mogućnosti koje mu u konkretnom predmetu stoje na raspolaganju da bi, u slučaju preostale dvojbe, bio ovlašten odlučiti na način povoljniji za okrivljenika.

Na opisani je način, primjerice, pogrešno postupio prvostupanjski sud kada je primjenom pravila *in dubio pro reo* donio oslobađajuću presudu jer nije na nedvojben način utvrdio da se na snimkama videonadzora nalazi optuženik, a pritom nije proveo biometrijsko vještačenje, tj. tu odlučnu činjenicu pokušao utvrditi raspoloživim dokaznim sredstvima.⁵⁵ Na jednaki je način prvostupanjski sud pogrešno postupio jer je primjenom pravila *in dubio pro reo* oslobodio optuženika u situaciji u kojoj su u nalazu i mišljenju prometnog vještaka te nalazu i mišljenju sudskomedicinskog vještaka postojale tri moguće varijante pod kojima je došlo do prometne nesreće, pa je prvostupanjski sud prihvatio onu najpovoljniju za optuženika. Sud je prvo trebao po službenoj dužnosti provesti sve raspoložive dokaze u vezi s tom odlučnom činjenicom, tj. rekonstrukciju na mjestu događaja pod onim okolnostima pod kojima se dogodila prometna nesreća te saslušanje vještaka toksikologije, i eventualno onda, u slučaju dvojbe, primijeniti pravilo *in dubio pro reo*.⁵⁶

⁵⁴ Birklbauer, A., u: Birklbauer, A.; Haumer, R.; Nimmervoll, R.; Wess, N., *Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung*, Verlag Oesterreich, Wien, 2020, § 14., rubni broj 13.

⁵⁵ Županijski sud u Zagrebu, Kžmp 36/2022-4 od 2. 11. 2022.

⁵⁶ Županijski sud u Varaždinu, Kž 115/01 od 8. 5. 2001.

4. ODNOS PRAVILA *IN DUBIO PRO REO* I PRESUMPCIJE NEDUŽNOSTI

Presumpcija nedužnosti propisana je u čl. 3. st. 1. ZKP-a: „svatko je nedužan i nitko ga ne može smatrati krivim za kazneno djelo dok mu se pravomoćnom sudskom presudom ne utvrdi krivnja“. Ona je oboriva pravna pretpostavka, čija se specifičnost ogleda u proturječju koje sadrži u sebi. Dok se s jedne strane protiv pojedine osobe vodi kazneni postupak stoga što postoji određeni stupanj sumnje da je počinila kazneno djelo, s druge se strane za tu osobu presumira da je nedužna.⁵⁷ Stoga se postavlja pitanje kako je pravno i logično moguće pomiriti te dvije suprotnosti, a odgovor na njega nalazi se u potrebi zaštite pravnog položaja okrivljenika. Uvjet pokretanja kaznenog postupka jest postojanje određenog stupnja vjerojatnosti da je osoba protiv koje se postupak pokreće počinila kazneno djelo. Kada se tome pridoda činjenica da se većina kaznenih postupaka okonča donošenjem osuđujuće presude, činjenica da okrivljenik nije kriv nije vjerojatna.⁵⁸ Upravo stoga zakonodavac propisivanjem presumpcije nedužnosti štiti njegov položaj u kaznenom postupku. Iz presumpcije nedužnosti slijedi da se u kaznenom postupku dokazuje krivnja, a teret njezina dokazivanja leži na tijelu kaznenog progona. Okrivljenik nije dužan dokazivati svoju nedužnost jer se ona presumira. Ako na kraju postupka predmet optužbe koja se okrivljeniku stavlja na teret ostane opterećen činjeničnim dvojabama glede okolnosti koje čine obilježja kaznenog djela ili o kojima ovisi primjena kaznenog zakona, sud je dužan donijeti oslobađajuću presudu primjenom pravila *in dubio pro reo*.

Pravilo *in dubio pro reo* u opisanom smislu predstavlja konkretizaciju načela presumpcije okrivljenikove nedužnosti kao načela kojim se štiti procesnopravni položaj optuženika i ograničava državna vlast.⁵⁹ Država može legitimno izvršavati svoje pravo na kažnjavanje (*ius puniendi*) tek nakon što je u postupku uređenom zakonom okrivljenikova krivnja nedvojbeno utvrđena.

Presumpcija nedužnosti stoga, kao procesno načelo, određuje način na koji kazneni postupak u kontekstu utvrđivanja činjenica treba biti organiziran. S druge strane, *in dubio pro reo* primjenjuje se kao pravilo nakon što je sud utvrdio sve pravno relevantne činjenice i zaključio da se u odnosu na pojedinu odlučnu činjenicu nalazi u dvojbi o njezinu (ne)postojanju. U kronološkom slijedu kaznenog postupka presumpcija nedužnosti primjenjuje se do trenutka kada sud ocjenjuje dokaze i putem njih utvrđuje činjenice. U trenutku kada je

⁵⁷ Bayer, V., *Pretpostavka okrivljenikove nevinosti u jugoslavenskom krivičnom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 10, br. 3/4, 1960, str. 187 i 188.

⁵⁸ Vodinelić, *op. cit.* u bilj. 5, str. 133.

⁵⁹ Kühne, H.-H., *Strafprozessrecht: Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2007, str. 547.

sud okončao proces ocjene dokaza i utvrdio koje su činjenice dokazane, a koje nisu, u slučaju dvojbe dolazi do primjene pravila *in dubio pro reo*.⁶⁰

Kada je riječ o činjenicama na koje se primjenjuju, pravilo *in dubio pro reo* po opsegu je šire od presumpcije nedužnosti. Dok se presumpcija nedužnosti primjenjuje na pravno relevantne činjenice krivnje, *in dubio pro reo* primjenjuje se i na one činjenice o kojima ovisi kvalifikacija kaznenog djela, izricanje kazne, ali i na određene procesno relevantne činjenice.⁶¹

5. IN DUBIO PRO REO U KONTEKSTU USTAVNOG I KONVENCIJSKOG PRAVA NA OBRAZLOŽENU SUDSKU ODLUKU

Iz prethodnih izlaganja nedvojbeno slijedi da se pravilo *in dubio pro reo* primjenjuje isključivo na činjenična pitanja. To podrazumijeva njegovu primjenu u onim postupcima u kojima su sudovi u mogućnosti izvoditi dokaze, ocjenjivati ih i utvrđivati činjenice, tj. u prvostupanjskom i drugostupanjskom postupku. S obzirom na to da ni Ustavni sud RH (dalje: USRH) ni Europski sud za ljudska prava (dalje: ESLJP ili Sud) nisu redoviti sudovi u čijoj je nadležnosti utvrđivanje činjenica, njihovo razmatranje povrede pravila *in dubio pro reo* odvojeno je u zasebno poglavlje s ciljem utvrđivanja ustavnih i konvencijskih standarda zaštite toga pravila.

Pravilo *in dubio pro reo* ni u Ustavu RH ni u Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje: EKLJP) nije izričito predviđeno. Njegove povrede USRH razmatra kroz prizmu čl. 29. st. 1. u kontekstu prava na obrazloženu sudsku odluku, a ESLJP, premda ističe kako ono predstavlja poseban izraz presumpcije nedužnosti,⁶² najčešće kroz čl. 6. st. 1. EKLJP-a, tj. opća jamstva pravičnog postupka.

Predmeti u kojima su USRH i ESLJP u dosadašnjoj praksi razmatrali povredu pravila *in dubio pro reo* i utvrdili njegovu povredu mogu se razvrstati u dvije skupine.

Prva se skupina tih predmeta odnosi na nedostatke u sadržaju obrazloženja odluka redovitih sudova kojima se optuženik proglašava krivim. Pritom se, između ostalog, uzima u obzir način, tj. pravilnost ocjene dokaza od strane redovitih sudova. Odluka suda bit će nedostavno obrazložena u slučajevima kada redoviti sudovi nisu ispitivali očitu nepodudarnost u iskazu svjedoka niti su se očitovali na prigovore optuženika u kojima je upozoreno na razne nedosljednosti i nedostatak logike u njegovu iskazu, a na kojem se u odlučujućoj mjeri

⁶⁰ Eicker, *op. cit.* u bilj. 14, str. 331.

⁶¹ Krapac, *op. cit.* u bilj. 11, str. 420.

⁶² ESLJP, *Tsalkitis protiv Grčke* (br. 2), br. zahtjeva 72624/10, 19. 10. 2017., § 60.

temeljila osuđujuća presuda. U takvim se okolnostima može reći da odluke domaćih sudova nisu bile u skladu s pravilom *in dubio pro reo* te zahtjevom da tužitelj mora dokazati optužbu izvan razumne dvojbe.⁶³ Iz obrazloženja presude mora biti jasno na temelju kojih činjenica nedvojbeno proizlazi utvrđena krivnja za kazneno djelo ili prekršaj, a osobito kada sud svoju odluku temelji na ocjeni dvaju proturječnih iskaza. Tada mora valjano obrazložiti zašto jedan iskaz ocjenjuje vjerodostojnim naspram drugog, izbjegavajući pritom paušalnu ocjenu iskaza koja se iscrpljuje u nabranju priloga „jasno, određeno, detaljno, uvjerljivo i logično“, bez njihova daljnjeg dovođenja u vezu s konkretnim okolnostima predmeta.⁶⁴ Taj je zahtjev još izraženiji ako je riječ o iskazu svjedoka koji je osobno zainteresiran za ishod postupka.⁶⁵

Drugoj pak skupini pripadaju oni predmeti u kojima je optuženiku bio nametnut izniman i neostvariv teret dokazivanja tako da njegova obrana nije imala izgleda za uspjeh. S obzirom na nenadležnost USRH i ESLJP-a u kontekstu utvrđivanja činjenica povredu pravila *in dubio pro reo* utvrdili su u onim slučajevima kada se odluka redovitih sudova činila arbitrarnom ili očito neosnovanom.

ESLJP je utvrdio povredu prava na pravični postupak iz čl. 6. st. 1. EKLJP-a u predmetu u kojem je nacionalni sud kao vjerodostojne ocijenio samo iskaze dvojice policijskih službenika koji su bili navodne žrtve postupanja podnositelja zahtjeva te pritom dokaze obrane ili uz neadekvatno obrazloženje zanemario ili odbio provesti.⁶⁶ Istu je povredu ESLJP utvrdio i kada su nacionalni sudovi utemeljili osuđujuću presudu na pisanim iskazima policijskih službenika i zapisnicima i time propustili iskoristiti svaku razumnu priliku da provjere inkriminirajuće izjave tih službenika koji su imali aktivnu ulogu u spornom događaju.⁶⁷

Obrazloženje presude mora biti takvo da nipošto ne dovodi u sumnju utvrđenu krivnju optuženika. USRH je povredu jamstava pravičnog postupka iz čl. 29. st. 1. Ustava utvrdio primjerice u prvostupanjskoj i drugostupanjskoj presudi u situaciji u kojoj se iz njihova obrazloženja osnovano pojavila sumnja u vjerodostojnost dokaza na temelju kojih je utvrđena krivnja optuženika. Sudovi su svoje utvrđenje o krivnji temeljili isključivo na iskazu oštećenika,

⁶³ ESLJP, *Ajdarić protiv Hrvatske*, br. zahtjeva 20883/09, 13. 12. 2011., § 36.–53.

⁶⁴ USRH, U-III/3132/2018 od 27. 5. 2021.

⁶⁵ USRH, U-III/1803/2022 od 14. 7. 2022.

⁶⁶ ESLJP, *Nemtsov protiv Rusije*, br. zahtjeva 1774/11, 31. 7. 2014., § 70., 90.–95. Vidi i ESLJP, *Topić protiv Hrvatske*, br. zahtjeva 51355/10, 10. 10. 2013., §§ 43.–49., gdje je nacionalni sud, u nedostatku ikakvih materijalnih dokaza te na temelju iskaza policijskih službenika kao svjedoka optužbe, odbio dokazni prijedlog obrane za saslušanjem trojice svjedoka u situaciji kada su iskazi tih svjedoka mogli imati značajnu ulogu u jačanju obrane podnositelja zahtjeva, te čak i dovesti do oslobađajuće presude uz primjenu pravila *in dubio pro reo*.

⁶⁷ ESLJP, *Navalnyy i Gunko protiv Rusije*, br. zahtjeva 75186/12, 10. 11. 2020., § 68. V. i ESLJP, *Boutaffala protiv Belgije*, br. zahtjeva 20762/19, 28. 6. 2022., §§ 80.–91.

koji nije na način koji bi otklonio razumnu sumnju prepoznao da su otuđeni monitori njegovi. Naime, oštećenik je monitore prepoznao isključivo u generičkom smislu, a ne prema njihovu serijskom broju ili drugim značajkama na temelju kojih bi se nedvojbeno zaključilo da su to monitori koji su otuđeni iz njegova prostora.⁶⁸

Iz toga slijedi da presuda mora sadržavati dostatne i relevantne razloge kojima se sud vodio u donošenju svoje odluke, a iz kojih je razvidno da je sud stvarno ispitao slučaj i odgovorio na sve bitne navode stranaka. USRH je utvrdio da predmetni zahtjev nije zadovoljen u situaciji u kojoj je prvostupanjski sud propustio opisati u presudi na kojim je činjenicama utemeljio svoju ocjenu postojanja izravne namjere optuženika da pribavi znatnu protupravnu imovinsku korist kao subjektivnog obilježja kaznenog djela. Taj propust nije ispravio ni drugostupanjski sud. On nije uputio na dokaze navedene u prvostupanjskoj presudi koji bi mogli podržati zaključnu ocjenu prvostupanjskog suda niti je ocijenio žalbene navode optuženika iz kojih se jasno razabire ocjena o neosnovanosti žalbe. Umjesto toga, obrazloženje odluke drugostupanjskog suda „iscrpljuje se u paušalnim pravnim izričajima generalne naravi koji ne sadržavaju razloge za ocjenu drugostupanjskog suda o neosnovanosti prigovora podnositelja“.⁶⁹

Iz razmatranih se odluka USRH i ESLJP-a potvrđuje značaj obrazloženja presude kao jamstva koje omogućuje provjeru njezine ispravnosti. Premda je ocjena dokaza, na koju se u slučaju sumnje neposredno nastavlja pravilo *in dubio pro reo*, intrinzična i slobodna (nevezana zakonskim dokaznim pravilima), ona postaje „vanjski“ provjerljiva putem obrazloženja. Provjera procesa odlučivanja podrazumijeva provjeru usklađenosti zaključaka suda s pravilima logičkog razmišljanja i argumentiranja te s pravilima općeg životnog iskustva. S ciljem omogućavanja provjere procesa odlučivanja i donošenja zaključka o njegovoj (ne)ispravnosti u obrazloženju presuda trebalo bi izbjegavati „*stylus curiae* koji sadrži standardne formulacije obrazloženja“,⁷⁰ a iz kojih se ne razabire jasno na kojim je dokazima sud utemeljio svoje zaključke o odlučnim činjenicama. To ne znači da sud mora posebno analizirati iskaz svakog svjedoka niti u obrazloženju presude otkloniti svaki mogući prigovor na njegovu ocjenu dokaza. Međutim, iz obrazloženja moraju jasno proizlaziti razlozi iz kojih je sud odlučne činjenice ocijenio dokazanim ili nedokazanim i na temelju kojih dokaza. Ako se sud ne slaže s nekim drugim, također mogućim zaključkom o odlučnoj činjenici, mora pažljivo i savjesno navesti one okolnosti na kojima temelji svoju odluku, a koja je suprotna tom drugom, mogućem zaključku.⁷¹

⁶⁸ USRH, U-III/1098/2011 od 6. 6. 2014.

⁶⁹ USRH, U-III/3360/2014 od 6. 6. 2016.

⁷⁰ Damaška, *op. cit.* u bilj. 3, str. 222.

⁷¹ Birklbauer, u: Birklbauer; Haumer; Nimmervoll; Wess, *op. cit.* u bilj. 54, § 14., rubni broj 12.

6. ZAKLJUČAK

Ni u teoriji ni u praksi nije sporno da se pravilo *in dubio pro reo* primjenjuje isključivo na činjenična pitanja. Drugim riječima, ono se nikad ne primjenjuje na pravna pitanja, tj. pitanja tumačenja pojedinih zakonskih normi, koje se uvijek moraju tumačiti u skladu s njihovim sadržajem i smislom, neovisno o tome je li to povoljnije ili nepovoljnije za optuženika. Također, nije sporno da je to pravilo koje primjenjuje isključivo sud, i to tek ako je nakon ocjene svih dokaza ostao u dvojbi glede (ne)postojanja odlučne činjenice.

Iz toga proizlaze sljedeći najvažniji zaključci, koji su se u praksi pokazali spornima. Prvo, predmet primjene pravila *in dubio pro reo* uvijek je odlučna činjenica. Drugim riječima, ono se ne primjenjuje na pojedine elemente ocjene dokaza i pojedinačne činjenice, već samo na odlučnu činjenicu do koje se došlo ocjenom pojedinačnih dokaza. Drugo, postojanje proturječnih dokaza samo po sebi ne dovodi do primjene pravila *in dubio pro reo*. Takve je dokaze sud dužan ocijeniti dovodeći ih u vezu s drugim izvedenim dokazima ili po potrebi s izvođenjem daljnjih dokaza. Tek tada, ako sud i dalje ostane u dvojbi glede neke odlučne činjenice, može primijeniti pravilo *in dubio pro reo*. Treće, sud je ovlašten primijeniti pravilo *in dubio pro reo* tek pošto je iskoristio sve dokazne mogućnosti koje mu u konkretnom predmetu stoje na raspolaganju za utvrđivanje odlučne činjenice. Sud se, dakle, ne može pozvati na primjenu toga pravila prije nego što je (ne)postojanje odlučne činjenice nastojao utvrditi svim raspoloživim dokazima.

LITERATURA

1. Barte, Ch.; Gericke, J. (ur.), *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung mit GVG, EGGVG und EMRK*, C. H. Beck, München, 2023.
2. Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, Knjiga I. Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava*, MUP RH, Zagreb, 1995.
3. Bayer, V., *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, Knjiga II. Povijesni razvoj kaznenog procesnog prava*, MUP RH, Zagreb, 1995.
4. Bayer, V., *Pretpostavka okrivljenikove nevinosti u jugoslavenskom krivičnom postupku*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 10, br. 3/4, 1960, str. 183–195.
5. Birklbauer, A.; Haumer, R.; Nimmervoll, R.; Wess, N., *Linzer Kommentar zur Strafprozessordnung*, Verlag Oesterreich, Wien, 2020.
6. Damaška, M., *Dokaz krivnje: od rimsko-kanonskog do suvremenog prava*, Školska knjiga, Zagreb, 2021.
7. Damaška, M., *Značenje pravila in dubio pro reo u pozitivnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 2, 1958, str. 109–120.
8. Đurđević, Z., *Rekonstrukcija, judicijalizacija, konstitucionalizacija, europeizacija hrvatskog kaznenog postupka V. novelom ZKP/08: prvi dio?*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 20, br. 2, 2013, str. 315–362.

9. Eicker, S., *Was der Grundsatz in dubio pro reo bedeutet (und was nicht)*, Juristische Arbeitsblätter, br. 4, 2021, str. 330–337.
10. Grubiša, M., *Činjenično stanje u krivičnom postupku*, Informator, Zagreb, 1980.
11. Huber, M., *Grundwissen – Strafprozessrecht: In dubio pro reo*, Juristische Schulung, br. 7, 2015, str. 596–598.
12. Knauer, Ch.; Kudlich, H.; Schneider, H. (ur.), *Münchener Kommentar zur StPO*, C. H. Beck, München, 2016.
13. Krapac, D. i suradnici, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga: Institucije*, Narodne novine, Zagreb, 2020.
14. Kühne, H.-H., *Strafprozessrecht: Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechts*, C. F. Müller Verlag, Heidelberg, 2007.
15. Lazin, Đ., „*In dubio pro reo*” u krivičnom postupku, Naučna knjiga, Beograd, 1985.
16. Ljubanović, V.; Novokmet, A.; Tomičić, Z., *Kazneno procesno pravo – izabrana poglavlja*, Pravni fakultet Osijek, Osijek, 2020.
17. Mrčela, M.; Delost, D., *Dokazni standardi u kaznenom postupku*, Policija i sigurnost, vol. 28, br. 4, 2019, str. 417–435.
18. Novoselec, P.; Martinović, I., *Komentar Kaznenog zakona, Prva knjiga: Opći dio*, Narodne novine, Zagreb, 2019.
19. Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku s priložima*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2001.
20. Pavišić, B., *Komentar Zakona o kaznenom postupku s priložima*, Templar-book, Šmrika, 2015.
21. Pavišić, B., *Novi hrvatski Zakon o kaznenom postupku*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, br. 2, 2008, str. 489–602.
22. Šugman, K. G., *Domneva nedolžnosti in dokazni standardi*, Zbornik znanstvenih razprav, vol. 62, 2002, str. 279–301.
23. Vasiljević, T., *Sistem krivičnog procesnog prava SFRJ, treće izmenjeno i dopunjeno izdanje*, Savremena administracija, Beograd, 1981.
24. Vodinelić, V., *O pravnoj prirodi presumpcije nevinosti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, br. 6, 1968, str. 129–146.

Summary

Iva Parenta, PhD*

FUNDAMENTAL CHALLENGES IN THE APPLICATION OF THE RULE *IN DUBIO PRO REO*: SCOPE, TIME OF APPLICATION, AND ITS RELATION WITH OTHER PROCEDURAL ASPECTS

Although the existence of the rule of *in dubio pro reo* in the modern criminal procedure is well known, its application still faces certain difficulties. This paper seeks to provide an interpretation of this rule with an emphasis on controversial issues that appear in everyday legal practice. The introductory part provides a brief historical overview of the origin of this rule, emphasising its importance. Subsequently, the scope of application of the *in dubio pro reo* rule is examined in relation to the factual matters to which it applies. The central part of the paper analyses the relationship between the rule of *in dubio pro reo* and the process of free evaluation of evidence as a prerequisite for its application, as well as the burden of proof in the context of the court's duty to correctly and fully determine the factual situation. Furthermore, the interaction between the *in dubio pro reo* rule and the presumption of the accused's innocence is examined. Considering the limitation of this rule to factual issues and thus its application in proceedings where courts are able to present evidence, evaluate it, and establish facts, i.e., in proceedings before regular courts, the paper further examines this rule in the context of the constitutional and convention right to a reasoned decision. The last part of the paper contains concluding remarks.

Keywords: *in dubio pro reo*, the principle of the free evaluation of evidence, incorrect or incomplete factual findings

* Iva Parenta, PhD, Assistant, Chair of Criminal Procedure Law, University of Rijeka, Faculty of Law; iparenta@pravri.uniri.hr; ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5599-205X>